

Et mord og dets problemer 1648

Av Hans H. Fussing †

To jyske karle, brødrene *Terkel* og *Jens Lauridsen*, gik en av de sidste dage i marts 1648 fra København for over Kalundborg at drage til deres fødeby Koved i Sønderhald herred på Djursland. Medens *Jens* ikke synes at have haft nogen særlig uddannelse, var *Terkel* „spindedreng“ og har vel i København som senere i Århus arbejdet i sin profession. Da *Jens* senere tjente i sin hjemby, altså ved landbruget, må han nok i København have været arbejdsmand. I Roskilde traf brødrene tre andre vandrende svende, *Niels*, der året efter tjente i en landsby „hin siden“ Randers, *Laurids*, der synes at have været brevfører for et ukendt herskab, og en karl med et lille sort skæg. Hans navn kendes ikke, men næste år tjente han lidt „ovenfor“ Århus i den landsby, hvor han havde hjemme.

De fulgtes ad på vejen til Kalundborg og kom om aftenen til Gevninge, hvor de lå om natten i en bondegård strax indenfor landsbyens led, og her blev de andre klare over, at deres rejsekammerat *Laurids* havde penge på sig, medens de ikke havde tære- og rejsepenge. Om morgenen d. 28. marts gik de videre hen ad landevejen, der kort fra landsbyen førte gennem den for sine røvere ilde berygtede skov Borrevejle ¹⁾, og medens de vandrede av sted, blev de fire enige om at overfalde *Laurids* og tage livet av ham for at få fat i hans penge. Så vidt det kan ses, var *Niels* hovedmanden for sammensværgelsen, men iøvrigt var de lige gode om gerningen. Da de var kommet gennem

skoven og skulle gennem det vestlige led ud på den åbne landevej, gik Laurids forrest og ville lukke leddet op, men så løb Århusmanden og Jens Lauridsen hen og tog fat i ham på ryggen, trak ham tilbage i skoven og lukkede leddet. Laurids blev strax klar over, hvad det gjaldt, og bad dem for Guds skyld lade ham beholde livet, så måtte de gerne beholde alt det, han havde med sig, og han kunne ikke komme til at bruge den snaphanebøsse, som han havde i hånden, for Jens og Århusmanden holdt på ham, mens Niels løb hen og tog bøszen fra ham. De trak ham tilbage gennem skoven, og der satte Niels bøszen for hans bryst og skød ham og huggede ham derpå i hovedet, så geværet gik i stykker.

Laurids væltede om i dyndet, idet Århusmanden slog ham til jorden, mens Jens trak sin kårde og huggede ham i halsen under kæben, i hovedet, i hånden og andre steder, medens Århusmanden først slog ham med en pigstok, til den gik i stykker, og derpå med en kantet sten, medens Terkel, som han siger efter de andre begæring, slog ham med en stok, alt som de på vejen gennem skoven havde avtalt det. De synes alle at være blevet grebet af en vild blodrus og alle at ville være med til udåden.

Niels var under kampen blevet oversprøjtet med blod og tørrede det av i græsset, og medens Terkel blev stående ved leddet for at vare de andre ad, hvis der skulle komme nogen, slæbte Jens og Århusmanden liget hen til kanten av en mose, hvor de trak klæderne av det, dog lod de det mishandlede lig beholde strømperne og en skjorte på, og så smed de alle den døde ud i mosen, og samme vej gik en taske med breve, som Laurids havde med sig. Med deres rov gik de så op til det sønderste skovgærde, hvor de delte klæderne mellem sig, sådan at Niels fik et par læderbuxer og en sort vadmel skjole underdraget med lærred, som Laurids havde haft ovenpå sin lædertrøje. Århusmanden fik den dødes hat og et par læderhandsker, medens Jens fik hans lædertrøje med sorte klædesærmer under, og Terkel måtte nøjes med en skjorte. Det var, hvad Laurids havde haft på, men desuden medførte han på sin ryg en vad-

sæk, hvis indhold av klæder, røverne også delte med det samme. Niels tog også her den største del av byttet, nemlig to skjorter og to par strømper, medens Jens sikrede sig en rød klædes skjorte, tre tørklæder og et spejl, foruden at han tog den itubrudte bøsse, medens Århusmanden beholdt vadsækken, som de tog med til nærmere undersøgelse.

Når de strax delte klæderne, har det formodentlig været, for at de ikke på deres videre vandring skulle vække for megen opsigt ved en urimelig bagage, og de gik så videre til en by, der lå „næst på den højre hånd fra Borrevejle“, hvilket må betyde Torkilstrup, og her gik de ind i et øde hus og delte de penge, som Laurids havde haft i en pung i sin lomme, nemlig 5 daler, så de hver fik 5 mark. Jens tog både sine og broderens part og betalte derav senere deres logi og kost i Kalundborg og færge-lønnen for deres overfart til Århus. Ved nøjere undersøgelse av vadsækken fandt de et halvt brød, et stykke flæsk og en stump pølse, og det spiste de i det øde hus og gik så strax fra Torkilstrup, uden at have talt med nogen der i byen og kom om aftenen til Romperup, — det nuværende Højsted i Bregninge sogn — og her lå de om natten. Næste morgen gik de videre ad Kalundborg til, men på vejen lå de i nogen tid i Smakkerup Ege, en nu forsvundet skov, fordi de ikke ville komme til byen, før det var blevet mørkt. Først ved syvtiden vandrede de ind i Kalundborg, hvor de alle fik logi hos Mads Baggers natten over, og næste morgen sejlede de så med Claus Adamsens smakke, der i alt medførte 41 ledige folk og 5 heste, over til Århus²). Her skiltes de, idet Terkel blev i Århus, hvor han havde fået arbejde med at spinde på skotrok, medens de tre andre drog til hvert sit sted, hvor de endnu året efter tjente. På vejen havde de tre andre været bange for, at Terkel skulle blive genkendt, da han var kendt „her i landet“ d. v. s. på Sjælland, og de var ved adskillelsen vrede på ham, fordi han ville tjene så nær Århus, og de truede ham med prygl, hvis han igen tog over til Sjælland³).

Desuagtet rejste Terkel i september 1649 til Kalundborg, og her blev han d. 23. september arresteret av byfogeden. Mordet

må være opdaget av folk på Lindholm gods, for *Povl Hansen*, der var ridefoged hos Lindholms ejer fru *Barbara Wittrup*, skrev til byfogeden i Kalundborg om at arrestere morderne, og sandsynligvis har man på Lindholm haft mistanke til de fire karle, som formentlig var blevet set sammen med den myrdede på deres vej gennem godsets områder, og da Terkel åbenbart var kendt på disse kanter, var det naturligt nok, at han blev taget ved sin ankomst til Kalundborg. Han kom i forhør d. 26. september og tilstod at have været med til mordet, som han beskrev, sådan at den foranstående skildring av overfaldet har kunnet bygges derpå. Han gør, naturligt nok, sin andel i ugerningen og sit udbytte av rovet til den mindste, men selv om han hævdede, at han først på de andres opfordring havde været med til selve drabet, tilstod han dog sin andel i planlægningen. Det er muligt, at han har været under et vist pres fra sin broder, hvis del i drabet han gjorde ret stor, men i al fald har han ikke gjort noget for at redde den arme Laurids.

Selve det rå rovmord har ikke større interesse udover at vise, hvor farligt det kunne være at rejse, hvorfor de vandrende da også, uden at de dog hjalp den overfaldne Laurids, havde været bevæbnede med bøsse, kårde eller i al fald en stok. Lidt viser det også om påklædningen, idet Laurids synes at have været noget bedre udstyret end de andre, siden de delte hans klæder i stedet for at lade dem gå med ud i mosen, da det dog vist var den dog ret beskedne sum på 5 mark pro persona, der havde lokket dem til ugerningen. Når rovmorderne fortærede Laurids beskedne mundforråd, har det nok især været, fordi de på den måde kunne undgå at skaffe sig mad i landsbyen og således komme i kontakt med befolkningen der.

Mordsagen viste sig imidlertid at være fuldt av problemer, først og fremmest gjaldt det, hvem der skulle rejse sagen mod morderne, da den døde åbenbart ikke havde nogen eftermålsmand, d. s. v. nogen slægtning, der kunne kræve hans bane-mænd straffet. Borgmester *Peder Hansen* og byfoged *Peder Madsen* i Kalundborg mente i al fald bestemt, at det ikke kunne være byens sag. De mente, at byen kun havde gjort sin

pligt efter kgl. forordning ved at arrestere Terkel Lauridsen, og at fru Barbara Wittrups ridefoged ved sin skrivelse endog havde givet den en særlig grund.

Byen skrev derfor til fru Barbara og meddelte, at Terkel Lauridsen nu sad fængslet i Kalundborg og bad hende overtage fangen. Brevet blev afleveret på Kragerup d. 27. september, og hendes foged kvitterede for modtagelsen, men det reagerede hun ikke på, og byen stævnedede hende derfor til Løve herredsting, hvor *Niels Jensen Gjønge* på stadens vegne fremlagde et indlæg underskrevet av byfoged og borgmester på kongens og „samtlige mine medbrødres og mine vegne“, dateret samme dag som sagen kom for, d. 10. oktober 1649. Deres argumentation var følgende: da Kalundborg var et færgested, hvor der efter kongelig forordning behøves tilsyn for at hindre onde og udædiske mennesker at passere, så havde byfogeden efter fru Barbaras fuldmægtiges begæring arresteret Terkel Lauridsen, der havde tilstået sin andel i det mord i Borrevejle skov, hvorom fru Barbara skal have ladet føre en vidtløftig proces, og byen havde meddelt dette til fru Barbara og bedt hende overtage fangen „og lade handle med ham, som hans ret er“. Det havde hun imidlertid ikke agtet, og efter borgmester og råds betænkende havde byfogeden nu stævnet hende til Løve herredsting, „efterdi det bedre og åbenbarligere der kunne ske end til birketinget“. Byfogeden procederede nu på, at hun skulle annamme fangen og lade ham rette, andre udædiske til „et forskrækkeligt eftersyn“, fordi gerningen var sket på Lindholms grund, og den myrdedes lig var fundet der, „så vel og under dets jurisdiction proces skete“. Yderligere hævdedes det, at når nogen misdæder fangedes på færgestederne, var hverken kongen eller byen pligtig til at gå i rette mod ham, og yderligere krævede byen sine delinkventomkostninger godtgjort, da fangen var blevet tilbudt fru Barbara skriftligt.

Herredsfogeden kom i sin dom av samme dag overhovedet ikke ind på sagens realiteter, men henviste Kalundborg til at sagsøge fru Barbara ved hendes rette værning, Kragerup birketing. Her kom sagen for, vistnok d. 22. oktober, i hvert fald

er byens nye indlæg i sagen for denne domstol dateret den dag, og her gentog byen sine krav. Birketingsdommens indhold kendes ikke, men i al fald foretog fru Barbara sig intet for at hente fangen, der blev siddende i byens hægte og kostede Kalundborg 8 skilling om dagen i kostpenge. Byen ville nu ikke blive ved at koste på ham, og i sin nød skrev borgmester og råd til manden over Roskildegårds len, hvis område blandt andet omfattede Voldborg herred, hvori Lindholm lå. Brevet er ikke bevaret, men dets indhold kan man regne ud af det svar, som hr. *Niels Trolle* d. 1. november sendte til Kalundborg. Det er overordentlig høfligt i formen og går ud på, at det var lensmanden kært, at den mand, der havde været med til mordet i Borrevejle var blevet pågrebet hos borgerne, og da mordet var sket på fru Barbaras grund, tvivlede han ikke på, at hun som ret øvrighed ville sørge for, at han kom til at stå til rette, „hvorum jeg nu hende tilskriver“. Hvis hun ikke, mod hans forhåbning, ville bekoste fangen at lade rette, hvad han dog ikke tvivlede på, så ville han lade fangen hente og lade ham stå til rette her. Han tvivlede ikke på, at de andre mordere var blevet eftersøgt, så de kunne blive straffet for den „slemme bedrift“. Han tilbagesendte efter deres anmodning tingsvidnet om forhøret over Terkel Lauridsen, men ville gerne have det igen, hvis han skulle lade fangen hente.

Når Niels Trolle gentagne gange skrev, at han ikke tvivlede om, at fru Barbara ville tage sig av sagen, er det vist et udtryk for, at han netop var i tvivl, og hans bemærkning om eftersøgelse av de andre mordere må vist være en opfordring til Kalundborgs borgere om at passe godt på, om ikke også de skulle komme gennem byen.

Adelens hånds- og halsret pålagde herremanden en pligt til at rejse tiltale mod egne, lovovertrædende bønder og mod dem, der krænkede disse bønders ret, men den indeholdt næppe mere end en moralsk ret for godsejeren til at rejse tiltale mod den, der begik forbrydelse på et adelsgods, men som ikke hørte til godset, og hvis forseelse ikke var rettet mod nogen av herremandens bønder. Derfor kan Niels Trolles brev til fru Barbara

nok ikke have indeholdt andet end en høflig henstilling om, at hun ville føle denne moralske ret som en pligt.

Selv om Niels Trolle var i tvivl, så har hans brev til fru Barbara alligevel virket, for d. 20. november mødte hendes nye foged *Laurids Christensen* på hendes vegne i Kalundborg, hvor der blev holdt nyt forhør over Terkel Lauridsen, der gentog sin tilståelse med lidt flere detaljer end forrige gang. Det var Laurids Christensen, der krævede det nye forhør, fordi han ville annamme fangen „om hans velbyrdige husbond således bliver til sinds“, og fordi han ville have sagen bedre oplyst i overensstemmelse med et fremlagt tingsvidne av Voldborg herredsting. Dette tingsvidne findes ikke, men det må efter de enkeltheder om mordet, som oplystes ved dette forhør, formodentlig have drejet sig om, hvordan den myrdede Laurids var kommet av med livet, efter at den myrdedes sår og skader var blevet oplyst på Voldborg herredsting.

Borgmester Peder Hansen krævede nu, at fru Barbaras foged skulle overtage fangen, da hendes foged havde skrevet til ham om at lade morderen anholde. Hertil svarede Laurids Christensen, at det brev måtte stå for den forrige fogeds egen regning, da fru Barbara aldrig skriftligt eller mundtligt havde givet nogen befaling til at oplede og anholde misdæderen, da han ikke var en av hendes tjenere lige så lidt som den dræbte, og at hun efter Christian III's reces ikke var eftermålsmand. Det her påberåbte lovsted — Koldingreces 1558 art. 21 — synes uden betydning i denne sag, da den ikke beskæftiger sig med, hvem der skal rejse sag, når der ikke er en selvfølgelig eftermålsmand, men om fremgangsmåden ved forfølgelsen av den dømte, men iøvrigt var alt dette ret formelt, for fogeden tilbød at tage fangen i god forvaring næste morgen på betingelse av, at hvad der hidtil var bekostet på fangen, måtte være hende uvedkommende, da hun „ikke til fangen er ret berettiget“, og yderligere bad han om, at fangen måtte blive ham leveret i god forvaring, hvad der formentlig må betyde bastet og bundet.

Borgmesteren tilbød igen at udlevere fangen, sådan som fru Barbaras foged Povl Hansen havde begæret, men bekostningen

skulle betales av hende, ikke av kongen eller byen. Laurids Christensen var villig til at overtage fangen, men han turde ikke forsikre borgmesteren om godtgørelse for omkostningerne, og hvis fru Barbara ikke ville betale godvilligt, måtte byen sagsøge hende ved lov og ret. Borgmesteren stod på sit, at fangen „på timen“ skulle være til hans disposition, når omkostningerne blev betalt, — og så var man lige vidt! Borgmesteren må imidlertid være blevet klar over, at det kunne blive byen noget dyrt at have Terkel siddende, så man måtte hellere avskrive det allerede udgivne beløb som uerholdeligt og så slippe for flere udgifter, for d. 23. november drog fogeden av med fangen, og byen så aldrig en øre av det på fangen og processerne anvendte beløb, der i alt udgjorde 9 rdl. 2 mk. 8 sk.

Terkel Lauridsens skæbne kan man ikke være i tvivl om; han er blevet henrettet, men det kan ikke oplyses, om man har fået fat i de tre andre kumpaner. I lensregnskaberne fra de tre len, hvor de sandsynligvis har opholdt sig, Kalø, Dronningborg og Århusgård, har intet om transport av fanger i disse år, men måske har de været på adelsgodser, og hvis de er blevet fanget, har deres herskab måttet sørge for deres oversendelse til fogeden på Lindholm.

Borgmester og råd og byfoged i Kalundborg har i sagen handlet, som de burde. I et missive av 16. november 1619 havde kongen pålagt købstædernes borgmestre og råd at føre nøje tilsyn med alle løsgængere, og dette var yderligere blevet indskærpet i den store reces av 1643 i 2. bogs 21. og 24. kapitel. Derimod havde de begået en formel fejl ved at stævne fru Barbara til Løve herredsting i stedet for hendes rette værnering Kragerup birk. Dette birk er formentlig av middelalderlig oprindelse, for der findes ikke noget kongebrev om dets oprettelse, og da det i 1627 d. 1. juni ved et mageskifte blev udvidet med Ørslev by betragtes dets existens som et anerkendt faktum⁴⁾. Det har ikke omfattet Lindholm, som Kragerups ejer

Christian Friis (1581—1639) erhvervede 1633, uden at birkeretten blev udvidet dermed, så Lindholms gods har stadig hørt til Voldborg herreds jurisdiktion. Borgmestre og råd har tydeligt nok vidst, at Kragerup birk var fru Barbaras værneting, og deres begrundelse for desuagtet at søge hende på herredstinget er dobbelt: dels har de fundet det bekvemmere for dem, hvad der jo var hende aldeles ligegyldigt og sagen uvedkommende, dels har de åbenbart haft mistillid til birketinget og dets av hende udnævnte birkedommer. Da hans dom ikke kendes, kan man ikke se, om denne mistillid har været begrundet, men helt tryk har byen ikke været over for den av herskabet avhængige dommer, og kun en omfattende undersøgelse av birkedommens avgørelser sammenlignet med de domme, der faldt på herredstingene vil kunne avgøre, om birkedommerne i almindelighed har været i lommen på deres herskab. I en sag fra Agernæs på Fyn i 1624 viste birkefogeden sig helt uafhængig av herskabet Henrik Pødebusk, som ellers var en hård herre, men på denne sag alene kan intet bygges. Derimod viser en gennemgang av mange herredstings domme, at herredsfogederne i det store og hele har dømt uafhængigt av de herremænd, der sad i deres herreder, og sådan har Kalundborgs magistrat vel følt det ⁵).

Fru Barbara Wittrups holdning under sagen er derimod temmelig gådefuld ⁶). Hendes karakter har man ellers kun få midler til at bedømme, men der findes to portrætter av hende, så hendes ydre kan man få god besked om. Medens hendes mand var statholder på Københavns slot fik hun i 1624 presset en kapellan ind ved Vor Frue kirke, trods sognepræstens modstand, hvad der kunne tyde på, at hun var noget entreprenant, men på den anden side har der vel altid været ansøgere, der søgte og fik en fornem dames protektion ⁷). Medens hun var enke, sørgede hendes foged på Kragerup for at sikre sig, at en til godset flyttet bondes forrige husbond ikke havde noget krav på bonden, men om denne omsorg for at have orden i sagerne skyldes fogeden eller fru Barbara selv kan ikke ses av sagen ⁸). Hendes fader var en lidet fremtrædende holstensk adelsmand *Hans Wittorp* til Projensdorff, hendes moder *Anna Huitfeldt*

Barbara Witttrup, ca. 30 år gl. Malet af Peter Issacsz. 'Vel nok det eleganteste Kvindeportræt i Danmark efter Renæssancetiden' [Andrup]. Se pag. 52.

Barbara Witttrup, efter epitafiet i Sorø Klosterkirke over hende og hendes mand. På figuren her er hun ca. 56 år gammel, iklædt enkedragt. Se pag. 52.

tilhørte den gamle danske adel, og på hendes gård Engestofte på Lolland fødtes datteren Barbara d. 1. februar 1591. Knap 24 år gammel blev hun d. 8. maj 1614 på Roskildegård gift med Christen Friis til Kragerup, der netop var blevet lensmand på Københavns slot og senere blev kongens kansler. Hun var blevet opdraget hos kansleren *Christian Friis* til Borreby og var således fra sin barndom placeret inden for rigets højeste kredse, som hun også gennem sit ægteskab kom til at tilhøre. Ganske kort efter sit bryllup — i al fald senest 1625 — blev hun og manden malet af *Peter Isaacsz* og hendes på Børringe i Skåne bevarede billede er „vel nok det eleganteste Kvindeportræt i Danmark efter Renæssancetiden“ (Andrup)⁹⁾. Hun er pragtfuldt klædt med smykker i håret, om halsen og på brystet og rigt udformede hvide kniplinger fremhæver hendes slanke hænder og lange smalle hals. Smuk er hun med den fine næse og de flot svungne øjenbryn, men selv om det er farligt at læse noget om hendes karakter ud af ansigtstrækkene, virker hun umiddelbart intelligent, men kølig og myndig. Hendes skønhed synes ikke at have været holdbar, for det portræt, en knælende helfigur i sandsten på hendes og hendes mands epitafium i Sorø klosterkirke, der blev udført, efter at hun i 1639 var blevet enke, viser en kraftig matrone med grove, næsten plumpe træk i det tykke ansigt¹⁰⁾. Figuren er blevet opsat i 1648 og er formentlig lavet kort før, i al fald efter 1639, da hun er i enkedragt, og selv om hendes alder, vel ca. 56 år, og enkedragten ligesom det, at det er udført af en langt ringere kunstner end *Peter Isaacsz*, forklarer, at hun måtte se anderledes ud dengang, end da hun stod i sin fejreste ungdom, så er forandringerne dog meget påfaldende.

Hendes holdning under mordsagen indeholder to væsentlige problemer: hæftede hun for sin ridefogeds skrivelse til Kalundborg om morderens anholdelse og havde hun pligt til at rejse tiltale mod morderen? De er vel ikke helt afhængige af hinanden, men de drejer sig dog om to helt forskellige ting og skal derfor her holdes skilt¹¹⁾. Ridefogedernes bemyndigelse var ofte meget vidtgående, selv om de tit forbeholdt sig deres her-

skabs godkendelse av deres avgørelser, og lovgivningen indeholdt ingen klare bestemmelser om, hvor vidt en mand var bundet av sin fuldmægtigs handlinger. Der synes efter praxis ikke at være tvivl om, at det var fogedens pligt at forsvare hans husbonds bønder på tinge, altså udføre en retslig funktion, men det har ikke været muligt at finde noget om, hvordan fogeden skulle forholde sig, når det gjaldt retssager mod personer, der ikke var hans herskabs tjenere, sådan som i dette tilfælde. Da man senere nedfældede praxis i Danske Lov — 3-19-1 og 3-19-2 —, der på dette punkt formentlig ikke indeholder nogen nydanelse, blev bestemmelserne ikke klare, for dels bestemtes, at „tjenestefolk“ ikke med deres forseelse måtte påføre deres husbond skade, dels bestemtes, at husbonden skulle svare til, hvad hans fuldmægtig havde forset i det ærinde, han udførte på husbondens vegne, og så måtte husbonden igen søge oprejsning for sin skade hos fuldmægtigen. Antager man, at disse hinanden modsigende bestemmelser også har været praktiseret i 1649, forstår man, at fru Barbara har kunnet forsøge at blive fri for de forpligtelser, som hendes foged havde påtaget sig på hendes vegne. Nogen direkte „skade“ havde han vel ikke påført hende, men hvis hans brev til Kalundborg medførte, at hun måtte påtage sig rettergangen mod morderen, ville hun få en del udgifter både til dækning av byens delikventomkostninger og til selve rettergangen og den derav flydende henrettelse, og disse udgifter har hun villet undgå. Når hun ret kort efter brevet var avsendt har skiftet foged, kan man måske antage, at hun har syntes, at Povl Hansen var gået for vidt i sin iver for at få mordet opklaret og morderen straffet, og derfor har hun avskediget ham.

Derved kommer vi over i det andet problem: skulle hun forfølge sagen? Da hun, som det fremgår av ovenstående, har rejst sag mod morderne ved Voldborg herredsting, må hun have haft en fornemmelse av, at hun skulle tage sig av sagen, men det kan skyldes, at man på det tidspunkt ikke har vidst, at mordet var begået av folk, der ikke hørte til på hendes gods, og at hun, da det senere viste sig, at det var fremmede personer,

har fået betænkeligheder med hensyn til sine forpligtelser i sagen og har ønsket at blive fri for de dermed forbundne udgifter. Sag imod en morder rejses normalt af den dræbtes eftermålsmand, det vil sige hans nærmeste slægtning, og der var ingen tvivl om, at hvis morderen boede på en adelsmands gods, var denne forpligtet til at straffe drabsmanden på hans hals, men hvis en adelsmand forsømte dette, skulle lensmanden gribe ind og forfølge sagen — Kolding recess 1558 art. 21. — Derimod findes der ingen løvbestemmelse om, hvem der skulle rejse sag mod en mand, hvis tilhørsforhold under et bestemt gods eller by ikke kunne fastslås, således som tilfældet synes at have været her. Kalundborgs byfogeds forpligtelse til at fange drabsmanden var utvivlsom, for ifølge recessen av 1643 2. bog. kap. 10 prgf. 1 var *enhver* forpligtet til at „eftersætte oc føre tilstede“ en undløbet drabsmand, men heller ikke på dette sted findes noget om, hvem der skulle rejse sag, når der ikke fandtes ret eftermålsmand og når drabsmanden ikke havde fast hjemsted. Går man bagom recesserne finder man heller ikke i sjællandske lov nogen bestemmelse om, hvem der i et tilfælde som dette skal rejse sagen. Jyske Lov siger — 2. bog kap. 2. — at sandemænd skal sværge i drabssager og — i kap. 9 — at hvis en drabssag ikke rejses på normal måde, *kan* kongen fastsætte bøder for den sagsøgte, hvis han vedgår. Herav kan måske udledes, at på Jyske Lovs område havde kongen en mulighed for at rejse sagen. Uden at kunne føre bevis herfor mener jeg i jyske retssager at have mødt eksempler på, at kongen faktisk i den første halvdel av 1600tallet har rejst sådanne sager, og det er, da jyske lov jo fik betydning også for det øvrige land, muligt, at denne bestemmelse i loven er blevet overført til Sjælland, og at Niels Trolle derfor har ment, at han var forpligtet til at tiltale Laurids og de andre drabsmænd, når man havde fået fat på dem, og fru Barbara Wittrup ikke ville gøre det.

De to problemer lader sig ikke løse på dette grundlag, men man må nøjes med at konstatere, at i al fald een av morderne ikke er sluppet fri for følgerne av sin modbydelige handling.

NOTER

- 1) J. M. Thiele: Danske Folkesagn. 1818. I. s. 361 ff.
- 2) Ifølge Kalundborgs byfogedregnskab 1647—48 sejlede Claus Adamsen d. 30. marts 1658 5 heste og 41 ledige folk til Århus, og her må de fire mordere have været med, for Claus Adamsens foregående tur var d. 8. marts og den efterfølgende d. 20. april, begge for langt fra påskedag d. 2. april til at kunne komme i betragtning.
- 3) Hele sagen er bygget på følgende: Kalundborg byfogedregnskab 1649—50, bilag 11—14, sagesaldsregister 5. februar 1649—20. maj 1650 og Kalundborg rådstuebog 1649 20. november.
- 4) Kronens Skøder n. d.
- 5) H. Fussing: Herremand og fæstebonde. 1942 s. 423 ff.
- 6) Om hendes familieforhold se Danmarks Adels Aarbog 1939 s. 107 og Dansk biografisk Leksikon under hendes mand Chr. Friis t. Kragerup.
- 7) Kirkehist. Sml. 2. r. I s. 451 f.
- 8) Merløse tgb. 1652 7. oktober.
- 9) Erik Zahle: Danmarks Malerkunst. 1947 s. 47 f.
- 10) Danmarks Kirker, Sorø amt. I. s. 85 f. — Avstøbninger af epitafiets portrætfigurers hoveder findes på det nationalhistoriske museum på Frederiksborg (nr. 1805).
- 11) Jeg takker prof. dr. jur. Stig Iuul for vejledning i de juridiske problemer, men har selv alene ansvaret for de dragne slutninger.